

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله قیامت و آخرت ۱

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على
رسول الله و على آله و اصحابه الى يوم الدين و
اما بعد:

کلمه برزخ در لغت به معنای فاصله و حائل میان دو چیز را گویند.

انسانها در برزخ به طور کامل به ثواب یا پاداش و یا عقاب اعمالشان نمی رسند بلکه در این میان و تا روز قیامت که الله تعالی هر وقت اراده نمود و قیامت را برپا کنند، خواهند ماند و تا آنروز مکانی است برای عذاب و ثواب انسانها نه بصورت کلی.

در صحیحین از عبدالله بن عمر رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: «إِنَّ أَدْحَكُمْ إِذَا مَاتَ عَرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ فَيَقَالُ هَذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى يَبْعَثَكَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» صحیح بخاری (۱۳۷۹) ، و صحیح مسلم (۲۸۶۶).

«هر وقت، یکی از شما فوت کند، صبح و شام، جایگاهش به او عرضه می شود. اگر بهشتی باشد جایگاهش در بهشت و اگر دوزخی باشد، جایگاهش در دوزخ، به او نشان داده می شود. و به او گفته میشود: این، جای توست تا روز قیامت که خداوند تو را حشر می نماید».

به علاوه قیامت برای همه انسان ها در یک روز تحقق میابد چرا که زمین و آسمان باید دگرگون گردد و عالمی نو ایجاد شود و حیات نوین انسان ها در آن صورت گیرد بنابراین در میان دنیا و آخرت برزخی قرار داده شده است و مردگان به آن جا می روند و تا آخر دنیا و برپا شدن قیامت در آن جا خواهند بود و پس از پایان دنیا با یک دیگر محشور می شوند زیرا ممکن نیست هر انسان برای خود مستقل قیامت داشته باشد. چرا که قیامت بعد از فناء دنیا و تبدیل زمین و آسمان به زمین و آسمان دیگری است.

پس برزخ به معنی "مابین" و "فاصله" است و در شرع یعنی مابین دنیا و قیامت، بدین معنی تا زمانیکه قیامت برپا می گردد و آنروزی است که هیچکس بجز الله تعالی نمی داند، مردگان در آن عالم بسر می برند و در آنجا معمولاً از اصول اعتقادات انسانها سوال می شود و سوال و جواب مفصل را موقوف به قیامت می کنند، اگر مومن و موحد و صالح باشد در اینصورت عالم برزخ برای وی باغچه ای از باغهای بهشت خواهد بود (ولی نعمتهای بهشت را تماما ندارد) و بلعکس از مشرک یا کافر باشد، قبر و عالم برزخ گودالی از گودالهای آتش خواهد شد. بنابراین بنا بر عقیده

اهل سنت و جماعت در دنیای برزخ عذاب و نعمت وجود دارد.

هنگامی که انسان را در قبر، آن گودال تنگ و محدود و وحشتناک سرازیر نمودند و سپس رویش خاک ریختند و تمامی اهل خانه و نزدیکانش بازگشتند، آن گاه برای وی زندگی جدیدی به نام عالم برزخ شروع می شود، زندگی که در آن عمل نیست ولیکن آزمایش و بلا، و در نتیجه خوشی، یا عذاب، در روایت صحیح آمده است که: «سه چیز انسان را همراهی می کند هنگام مردن، دو تا بر می گردد و یکی باقی می ماند اهل و عیالش، مال و دارائش، و عملش، اهل عیال زن و فرزند و مال و دارائی همه بر می گردند آن چه که همراه او باقی می ماند عمل وی می باشد».

پس از اینکه انسان در بستر خاک آرام گرفت و تشیع کنندگان باز گشتند دو فرشته او را می نشانند و از پروردگار (معبودش) و دین و پیامبرش سؤال میکنند اگر آن شخص از گروه مؤمنان باشد خداوند او را ثابت قدم می دارد و جواب صحیح و درست به وی الهام می کند، چنانکه در قرآن مجید می فرماید:

﴿يَتَّبِعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ (ابراهیم: ۲۷).

یعنی: خداوند تعالی آن مردمیکه ایمان آورده اند با کلمه حق که ثابت و پایدار است در دنیا و آخرت ثابت و پایدار می گرداند.

ولی اگر از گروه کافران و بدکاران باشد، به هیچ وجه نمی تواند جواب فرشتگان را بدهد، اگر چه که در دنیا می دانسته است.

بعد از سؤال و جواب، شخص مؤمن در قبرش خوشبخت می شود و جای خویش را در بهشت مشاهده می کند و هفتاد زراع قبرش گشاده می شود و بوی ریاحین و نسیم بهشت را استشمام میکند، اما شخص کافر و بدکردار جای خویش را در دوزخ دیده و قبر بر او فشار می آورد تا اینکه تمام استخوانهایش در هم پیچیده می شود، و قبرش گودالی از گودالهای آتش مبدل می گردد و حرارت و گرمی آتش دوزخ به وی می رسد.

پس دانستیم که قبر یا باغی از باغهای بهشت است و یا گودالی از گودالهای دوزخ، چنانکه در حدیث آمده است. طبرانی در معجم الاوسط (۸۶۱۳).

و دلیل بر عذاب قبر از قرآن این سخن الله تعالی می باشد: ﴿وَ حَاقَّ بِقَالِ فِرْعَوْنَ سُوْءُ الْعَذَابِ ۝۱۵ اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ اُدْخِلُوْا اِلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ۝۱۶﴾ (غافر ۴۵-۴۶)

«و فرعونیان را عذاب سخت فرا گرفت. اینک آتش

دوزخ را صبح و شام بر آنها عرضه میدارند، و چون روز قیامت شود خطاب آید که: فرعونیان را به سختترین عذاب

جهنم وارد کنید». قرطبی می گوید: (**الجمهور علی أن**

هذا العرض يكون في البرزخ وهو حجة في

تثبيت عذاب القبر) «جمهور بر این رأی می باشند که

این حال و وضع آنها در برزخ دلیل بر ثابت بودن عذاب

قبر است» و ابن کثیر می گوید: (**وهذه الآية أصل كبير**

في استدلال أهل السنة على عذاب البرزخ في

القبور) تفسیر ابن کثیر ح ۷ / ۱۳۶ .

«و این آیه اصل بزرگی است در استدلال کردن اهل سنت بر اینکه عذاب قبر در برزخ وجود دارد». همچنین دلیل بر عذاب قبر در قرآن این فرموده الله تعالی می باشد:

﴿سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّوْنَ اِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيْمٍ ۝۱۰﴾ (توبه ۱۰۱)

«دو بار آنها را عذاب می دهیم سپس آنها به عذابی بزرگ بازگردانیده می شوند». بسیاری از اهل سلف از این آیه بر عذاب قبر استدلال نموده اند. مجاهد در تفسیر این آیه می

گوید: (**بالجوع وعذاب القبر، قال: "ثم يردون إلى**

عذاب عظيم " يوم القيامة) «منظور از دو بار عذاب

دادن، گرسنگی و عذاب قبر است و منظور از اینکه سپس

به عذابی بزرگ باز گردانیده می شوند، قیامت است». قتاده

می گوید: (عذاب دنیا و عذاب القبر ثم یردون إلى

عذاب عظیم) «منظور از دو عذاب، عذاب دنیا و عذاب

قبر است سپس به سوی عذابی بزرگ برگردانیده می

شوند». امام بخاری به وسیله این آیه و آیه قبلی بر عذاب

قبر در تفسیر آن برای احادیث در مورد عذاب قبر استدلال

کرده است. (بخاری باب ما جاء فی عذاب القبر، فتح

الباری (۳ / ۲۳۱))

اما دلیل بر نعمت و عذاب قبر در سنت بسیار است که از

آن جمله در صحیحین از عبدالله بن عمر رضی الله عنه

روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم می

فرمایند: «إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ

بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ

أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ

فَيُقَالُ هَذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى يَبْعَثَكَ اللَّهُ يَوْمَ

الْقِيَامَةِ» بخاری (۱۳۷۹)، وصحیح مسلم (۲۸۶۶).

«هر وقت، یکی از شما فوت کند، صبح و شام،

جایگاهش به او عرضه می شود. اگر بهشتی باشد

جایگاهش در بهشت و اگر دوزخی باشد، جایگاهش در

دوزخ، به او نشان داده می شود. و به او گفته میشود: این،

جای توست تا روز قیامت که خداوند تو را حشر می

نماید». و در صحیح مسلم از انس روایت است که

رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرمایند: «لَوْ لَا أَنْ لَا

تَدَافِنُوا لَدَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُسَمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ

الْقَبْرِ» مسلم (۲۸۶۸).

«اگر ترس از دفن نکردن مردهایتان نبود از خداوند می

خواستم که عذاب قبر را بشنوید». و دلیل از کتاب و سنت

بسیار است و آنچه ذکر شد به منظور استدلال کردن به آن

در اثبات عذاب و نعمتهای قبر بود و الله اعلم.

نکته دیگر اینست که ما بین علما در اینکه آیا در برزخ

عذاب و نعمت بر روح است یا بر روح و جسم هر دو،

اختلاف وجود دارد.

برخی از علما گفته اند که نعمتها و عذاب قبر برای جسم

و روح با هم است. پس روح وقتی که متنعم یا معذب می

شود به بدن متصل است پس نعمت و عذاب برای هر

دوی آنهاست همانگونه که روح گاهگاهی که از بدن جدا

می شود و متنعم یا معذب می گردد(شامل هر دو

می گردد). پس نعمت و عذاب برای روح از بدن جدا

نیست. و دلیل بر این گفته کتاب و سنت است و اهل

سنت و جماعت بر آن اتفاق دارند بر خلاف کسانی که

گمان می کنند نعمت و عذاب قبر در هر حال تنها برای

روح است و به بدن تعلق ندارد.

دلیل بر آن حدیث انس بن مالک رضی الله عنه است که

در آن رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرمایند: «إِنَّ

الْعَبْدَ إِذَا وَضَعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ وَإِنَّهُ

لَيَسْمَعُ قَرْعَ نَعَالِهِمْ أَتَاهُ مَلَكَانِ فَيَقْعَدَانِهِ

فَيَقُولَانِ مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ لِمَحَمَّدٍ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَقُولُ

أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ فَيَقَالُ لَهُ أَنْظِرْ إِلَيَّ

مَقْعَدَكَ مِنَ النَّارِ قَدْ أَبَدَكَ اللَّهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنَ

الْجَنَّةِ فَيَرَاهُمَا جَمِيعًا وَأَمَّا الْمُنَافِقُ وَالْكَافِرُ

فَيَقَالُ لَهُ مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ فَيَقُولُ لَا

أَدْرِي كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ فَيَقَالُ لَا دَرَيْتَ

وَلَا تَلَيْتَ وَيَضْرِبُ بِمِطْرَاقٍ مِنْ حَدِيدٍ ضَرْبَةً

فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيهِ غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ «

بخاری (۱۳۳۸).

«هنگامی که بنده ای را در قبرش میگذارند و دوستانش

بر میگردند و می روند، میت صدای پاهایشان را می شنود.

در این هنگام، دو ملائکه نزد او می آیند، او را می نشانند

و از وی می پرسند: درباره این شخص، یعنی محمدص چه

می گفتی؟ جواب می دهد: من گواهی می دهم که محمد

صلی الله علیه وسلم بنده خدا و رسول اوست. ملائکه ها

می گویند: به جایگاه خود در روزخ نگاه کن. خداوند آنرا

برای تو با جایی در بهشت، عوض کرده است». پیامبر

صلی الله علیه وسلم فرمود: پس هر دو جا (بهشت و

دوزخ) را می بیند. اما اگر آن شخص، کافر یا منافق باشد،

در جواب ملائکه ها، میگوید: من چیزی نمیدانم. هر چه

مردم می گفتند، من نیز می گفتم. به او می گویند: تو

ندانستی و نه سعی کردی که بدانی. سپس، با پتکی آهنی،

ضربه محکمی بر فرق سرش، می کوبند. آنگاه، چنان

فریادی سر می دهد که بجز انسانها و جن ها، همه مخلوقات اطراف او، فریادش را می شنوند.

و در حدیث طولانی براء بن عازب که احمد، ابوداود، حاکم و دیگران بصورت مرفوع از پیامبر صلی الله علیه وسلم روایت کرده اند بعد از ذکر خروج روح و بالا رفتن روح مؤمن به آسمان می فرماید: « **فَتَعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيَجْلِسَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ مَنْ رَبُّكَ** » مسند امام احمد ۲۸۷/۴

«روحش در جسمش برگردانیده می شود پس دو ملائکه می آیند و او را می نشانند. به او می گویند: پرورگارت کیست؟»

این دو حدیث بر واقع شدن عذاب و نعمت های قبر بر روح و جسم با هم دلالت دارند. در این سخن پیامبر صلی الله علیه وسلم « **إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وَضَعَ فِي الْقَبْرِ** » «بنده هنگامی که در قبر قرار گرفت» دلالت بر این دارد که لفظ عبد برای جسم و روح با هم بکار می رود و همچنین برگشت روح به جسم هنگام سؤال کردن همانگونه که در حدیث براء بن عازب آمده همراه با آنچه در دو حدیث که گذشت این از صفات جسم است مانند این سخن: «**يَسْمَعُ قَرَع نَعَالِهِمْ**» (فیععدانه) «صدای پاهایشان را می شنوند که می روند» «پس او را می نشانند» و «ویضرب بمطارق من حدید» «فیصبح صیحه» «و با پتکی

از آهن او را می زنند» پس صیحه ای بسیار بلند سر می دهد. از همه اینها این نتیجه حاصل می شود که نعمتها و عذاب قبر شامل جسم و روح با هم می گردد.

با این وصف در بعضی از نصوص آمده که نعمتها و عذاب بر روح در بعضی حالات به تنهایی واقع می شوند که از آن جمله حدیث عبدالله بن عباس م است که رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: « **لَمَّا أُصِيبَ إِخْوَانُكُمْ بِأَحَدٍ جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَرْوَاحَهُمْ فِي أَجْوَافِ طَيْرٍ خَضِرٍ تَرِدُ أَنْهَارَ الْجَنَّةِ تَأْكُلُ مِنْ ثَمَارِهَا وَتَأْوِي إِلَى قَنَادِيلَ مِنْ ذَهَبٍ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ** » المسند ۱ / ۲۶۶

«هنگامی که برادران شما در روز احد دچار مصیبت شدند خداوند ارواحشان را در داخل پرندگان سبز رنگ قرار داد که آنها بر رودهای بهشت می گذرند و از میوه های آن می خورند و به آویزههایی از طلا در سایه عرش نزول می یابند».

بعد از پایان عالم برزخ که با برپا شدن قیامت پایان می رسد، مردگان نیز از آن عالم می روند و وارد دنیای ابدی خواهند شد. هنگامیکه اسرافیل شیپور را برای اولین بار به صدا در می آورد تمام موجودات زنده ای که بر روی زمین هستند بیهوش شده، و میمیرند، چنانکه در قرآن

کریم می فرماید: «**وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ**» (الزمر: ۶۸)

و دمیده می شود در شیپور پس آنچه از موجودات زنده که در آسمان و زمین هستند بیهوش شده و می میرند.

وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وعلی آله وصحبه أجمعین.
وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.